

KODEKS RODZINNY I OPIEKUŃCZY

z 25.2.1964 r. (t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 682 ze zm.)

Tytuł II. Pokrewieństwo i powinowactwo

Podstawowa literatura: *B. Bładowski*, Szczególne wypadki dopuszczalności zażalenia w postępowaniu cywilnym, *Pal.* 1991, Nr 3–4; *W. Broniewicz*, Sąd rodzinny a sąd opiekuńczy, *PS* 1993, Nr 2; *Z. Chlewiński, C. Walesa*, w: *R. Łukaszyk, L. Bieńkowski, F. Gryglewicz* (red.), *Encyklopedia katolicka*, t. IV, Lublin 1983; *A. Czajkowska, E. Pachniewska*, Prawo o aktach stanu cywilnego. Komentarz, orzecznictwo, wzory dokumentów i pism, Warszawa 2002; *B. Dobrzański, J. Ignatowicz* (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 1975; *H. Dolecki, T. Sokołowski* (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2010; *T. Ereciński* (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. III, Warszawa 2012; *J. Gajda*, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2000; *tenże*, Tajemnica przysposobienia i jej ochrona w polskim prawie cywilnym, *Przemysł–Rzeszów* 2012; *K. Gromek*, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2004; *J. Gudowski*, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Orzecznictwo*, Kraków 1998; *A. Haak-Trzuskawska, H. Haak*, *Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Komentarz*, Warszawa 2015; *H. Haak*, *Ochrona prawna udzielana przez sąd opiekuńczy*, Toruń 2002; *tenże*, *Postępowanie w sprawach dotyczących kontaktów z dzieckiem – wybrane zagadnienia*, w: *J. Jeżewski, A. Pawlak* (red.), *Człowiek – Prawo – Państwo. Księga jubileuszowa dedykowana Stanisławowi Leszkowi Stadniczeńko*, Warszawa 2017; *tenże*, *Postępowanie wykonawcze w sprawach opiekuńczych – wybrane zagadnienia*, w: *P. Grzegorzczak, K. Knoppek, M. Walasik* (red.), *Proces cywilny. Nauka – Kodyfikacja – Praktyka. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Feliksowi Zedlerowi*, Warszawa 2012; *tenże*, *Władza rodzicielska. Komentarz*, Toruń 1995; *H. Haak, A. Haak-Trzuskawska*, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz do art. 145–184*, Toruń 2012; *H. Haak, A. Haak-Trzuskawska*, *Pisma procesowe w sprawach rodzinnych z objaśnieniami i płytą CD*, Warszawa 2016; *E. Holewińska-Łapińska*, *Głosa do uchw. SN z 2.10.1991 r., III CZP 92/91*, *OSP* 1992, Nr 5, poz. 105; *E. Holewińska-Łapińska*, *Uznanie dziecka według kodeksu rodzinnego i opiekuńczego*, Warszawa 1979; *J. Ignatowicz*, *Prawo rodzinne. Zarys wykładu*, War-

szawa 1987; A. Jakubecki (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Praktyczny komentarz, Kraków 2005; J. Jankowski (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Tom II, Komentarz do art. 730–1088, Warszawa 2013; M. Jędrzejewska, w: T. Ereciński (red.), Komentarz do kodeksu postępowania cywilnego. Część pierwsza: Postępowanie rozpoznawcze, t. I, Warszawa 1997; A. Józefowicz, Nadzór sądu opiekuńczego o charakterze interwencyjnym, NP 1969, Nr 1; A. Karwowski (red.), Encyklopedia popularna PWN, Warszawa 1980; J. Kosik, Problem przywrócenia władzy rodzicielskiej w świetle KRO, NP 1973, Nr 10; Z. Krzemiński, w: J. Jodłowski, K. Piasecki (red.), Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem, t. 2, Warszawa 1989; W. Ludwiczak, Międzynarodowe prawo prywatne, Warszawa 1967; R. Łukaszyk, L. Bieńkowski, F. Gryglewicz (red.), Encyklopedia katolicka, t. IV, Lublin 1983; T. Marcinkowski, Badania serologiczne w dochodzeniu ojcostwa, Warszawa 1973; J. Nowacki, Analogia legis, Warszawa 1966; *tenże*, Odpowiednie stosowanie przepisów prawa, PiP 1964, Nr 3; A. Ohanowicz, J. Górski, Zarys prawa zobowiązań, Warszawa 1970; K. Olejniczak, Odpowiedź prawna, NP 1960, Nr 7–8; M. Pazdan, w: Z. Radwański (red.), System Prawa Prywatnego. Tom 2: Prawo cywilne – część ogólna, Warszawa 2002; K. Piasecki (red.), Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz, Warszawa 2009; K. Piasecki, w: J.S. Piątkowski (red.), Kodeks rodzinny i opiekuńczy z komentarzem, Warszawa 1993; *tenże*, w: J. Pietrzykowski (red.), System prawa rodzinnego i opiekuńczego, cz. I, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1985; J.S. Piątkowski (red.), System prawa rodzinnego i opiekuńczego, cz. I, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1985; A. Pietrzak, E. Gigilewicz (red.), Encyklopedia katolicka, t. XIX, Lublin 2013; K. Pietrzykowski (red.), Kodeksy cywilny. Komentarz, t. I, Warszawa 1997; *tenże* (red.), Kodeksy cywilny. Komentarz, t. II, Warszawa 1998; *tenże* (red.), Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz, Warszawa 2012; Z. Radwański, Pojęcie i funkcja „dobra dziecka” w polskim prawie rodzinnym i opiekuńczym, St. Cyw. 1981, t. XXXI; *tenże*, Prawo cywilne – część ogólna, Warszawa 2005; J. Rajski (red.), System Prawa Prywatnego. Tom 7: Prawo zobowiązań – część szczegółowa, Warszawa 2001; Z. Resich, W. Siedlecki (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, Warszawa 1975, t. I; W. Siedlecki, Postępowanie nieprocesowe, Warszawa 1988; W. Siedlecki, Z. Świeboda, Postępowanie cywilne. Zarys wykładu, Warszawa 2004; J. Słyk, w: K. Osajda (red.), Komentarze Prawa Prywatnego. Tom V: Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz, Warszawa 2017; T. Smyczyński, Prawo rodzinne i opiekuńcze, Warszawa 2005; *tenże*, Prawo rodzinne i opiekuńcze. Analiza i wykładnia, Warszawa 2001; *tenże* (red.), System Prawa Prywatnego. Tom 12: Prawo rodzinne i opiekuńcze, Warszawa 2011; A. Stelmachowski, Istota i funkcja posiadania, Warszawa 1958; W. Stojanowska (red.), Nowelizacja prawa rodzinnego na podstawie ustaw z 6 listopada 2008 r. i 10 czerwca 2010 r. Analiza – Wykładnia – Komentarz, Warszawa 2011; A. Strzembos, Nowa ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Próba komentarza, Biblioteka Palestry, Warszawa 1983; A. Szpunar, Recenzja pracy B. Walaszka: Przystosowanie, NP 1967, Nr 2; *tenże*, Szkoda wyrządzona przed urodzeniem się dziecka, St. Cyw. 1969, t. XIII–XIV; M. Szymczak (red.), Słownik języka polskiego, t. I, Warszawa 1978; *tenże* (red.), Słownik języka polskiego, t. II, Warszawa 1979; *tenże* (red.), Słownik języka polskiego, t. III, Warszawa 1981; J. Tokarski (red.), Słownik wyrazów obcych PWN, Warszawa 1980; K. Tryniszewska, Komentarz do art. 44 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Lex/el. 2015; B. Walaszek, Przystosowanie w polskim prawie rodzinnym oraz w polskim prawie międzynarodowym prywatnym i procesowym, Warszawa 1966; *tenże*, Zarys prawa rodzinnego i opiekuńczego, Warszawa 1971; E. Wengerek, Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz do części drugiej kodeksu postępowania cywilnego, Warszawa 1972; J. Winiarz

(red.), Kodeks cywilny z komentarzem, t. I, Warszawa 1989; *tenże*, w: J. Pietrzykowski (red.), Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz, Warszawa 2012; *tenże*, Ochrona praw matki, dziecka i rodziny, Warszawa 1965; *tenże*, Prawo rodzinne, Warszawa 1994; J. Winiarz, J. Gajda, Prawo rodzinne, Warszawa 1999; A. Wolter, Prawo cywilne. Zarys części ogólnej, Warszawa 1970; F. Zedler, Głosa do uchwały SN (7) z 17.1.2001 r., III CZP 49/00, PS 2001, Nr 9; *tenże*, Postępowanie opiekuńczo-wychowawcze, Warszawa 1986; *tenże*, Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz, Toruń 1994, t. I; *tenże*, Sądy rodzinne. Wybrane zagadnienia organizacyjne i procesowe, Warszawa 1984; A. Zieliński, w: J. Jodłowski, K. Piasecki (red.), Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem, Warszawa 1989, t. 3; *tenże*, Sądownictwo opiekuńcze w sprawach małoletnich, Warszawa 1975; A. Zieliński (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, Warszawa 2012; Z. Ziemiński, Analiza pojęcia czynu, Warszawa 1972; *tenże*, Logika praktyczna, Warszawa 1977; *tenże*, Teoria prawa, Warszawa–Poznań 1973.

Dział I. Przepisy ogólne

Art. 61⁷.

Pokrewieństwo

§ 1. Krewnymi w linii prostej są osoby, z których jedna pochodzi od drugiej. Krewnymi w linii bocznej są osoby, które pochodzą od wspólnego przodka, a nie są krewnymi w linii prostej.

§ 2. Stopień pokrewieństwa określa się według liczby urodzeń, wskutek których powstało pokrewieństwo.

Spis treści

A. Komentarz	4. Stosunek pokrewieństwa a wyrok
1. Pojęcie pokrewieństwa	5. Dziecko nieznanych rodziców
2. Linie pokrewieństwa	B. Linia orzecznicza
3. Stopnie pokrewieństwa	

A. Komentarz

1. Pojęcie pokrewieństwa. Pokrewieństwo jest wynikiem węzła krwi, łączącego określone osoby. Istnieje ono nawet wtedy, gdy nie ustalono jeszcze prawnego pochodzenia danej osoby. Skutki prawne wywołuje jednak tylko ustalony prawnie stosunek pokrewieństwa. Takim skutkiem jest np. przewidziany w art. 14 § 1 KRO zakaz zawarcia małżeństwa przez krewnych w linii prostej i rodzeństwo oraz wynikający z art. 128 KRO obowiązek alimentacyjny obciążający krewnych w linii prostej i rodzeństwo. Stosunek pokrewieństwa jest ustalony prawnie, tzn. zgodnie z obowiązującym prawem, np. wtedy, gdy dziecko jest objęte domniemaniem pochodzenia od męża matki (art. 62 § 1 i 2 KRO) albo miało miejsce uznanie

Ważne
dla
praktyki

ojcostwa (art. 73 § 1 KRO). W razie sądowego ustalenia ojcostwa stosunek pokrewieństwa jest ustalony prawnie z chwilą uprawomocnienia się wyroku w części ustalającej ojcostwo. Dowodem pokrewieństwa jest akt stanu cywilnego (w myśl art. 3 PrASC akty stanu cywilnego stanowią wyłączny dowód zdarzeń w nich stwierdzonych; ich niezgodność z prawdą może być udowodniona jedynie w postępowaniu sądowym).

2. Linie pokrewieństwa. Spokrewnionymi w linii prostej są osoby, które pochodzą jedna od drugiej (bezpośrednio albo pośrednio). Pokrewieństwo w tej linii obejmuje przodków (wstępnych) i ich zstępnych (np. dziadka, ojca, córkę, wnuka itd.). Osoby, które pochodzą od określonej osoby, nazywa się jej zstępniymi. Osoby, od których pochodzi określona osoba, nazywa się jej wstępnymi.

Krewnymi w linii bocznej są osoby mające przynajmniej jednego wspólnego przodka, ale od siebie niepochodzące (nie są więc one krewnymi w linii prostej). Krewnymi w linii bocznej są nie tylko np. wuj i siostrzeniec, stryj i bratanek, dzieci rodzeństwa (tzw. kuzyni), ale i samo rodzeństwo (np. *T. Smyczyński*, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, s. 6).

3. Stopnie pokrewieństwa. Bliskość pokrewieństwa oblicza się według stopni, tzn. według liczby urodzeń, wskutek których powstało pokrewieństwo. Rodzice i dzieci są ze sobą spokrewnieni w linii prostej w pierwszym stopniu, dziadkowie i wnuki w linii prostej w drugim stopniu. W linii bocznej nie ma pokrewieństwa pierwszego stopnia. Rodzeństwo to osoby spokrewnione w linii bocznej drugiego stopnia. W literaturze zwrócono uwagę na to, że skoro krewnymi w linii bocznej są osoby mające przynajmniej jednego wspólnego przodka, ale od siebie niepochodzące, to wobec tego przez rodzeństwo należy rozumieć zarówno rodzeństwo naturalne, jak i przyrodnie (por. np. *J. Winiarz*, *J. Gajda*, *Prawo rodzinne*, s. 16).

4. Stosunek pokrewieństwa a wyrok. Stosunek pokrewieństwa niweczy prawomocny wyrok uwzględniający powództwo o zaprzeczenie macierzyństwa oraz prawomocny wyrok uwzględniający powództwo o zaprzeczenie ojcostwa. Taki stosunek niweczy również prawomocny wyrok ustalający bezskuteczność uznania ojcostwa.

Sąd Najwyższy stwierdził, że wyrok uwzględniający powództwo o zaprzeczenie ojcostwa zawiera: a) w swej podstawie faktycznej ustalenie, obejmujące okres wsteczny do urodzenia się dziecka, że mąż matki nie jest ojcem biologicznym jej dziecka, b) w swej sentencji – uchylenie z mocą na przyszłość

(*ex nunc*) prawnego stosunku ojcostwa (uzasadnienie uchw. z 22.2.1980 r., III CZP 6/80, OSNCP 1980, Nr 9, poz. 159). Pogląd ten jest jednak trafny jedynie częściowo. Na aprobatę zasługuje przedstawiany tu pogląd SN w tej części, z której wynika, że wyrok uwzględniający powództwo o zaprzeczenie ojcostwa zawiera w swej podstawie faktycznej ustalenie, obejmujące okres wsteczny do urodzenia się dziecka, że mąż matki nie jest ojcem biologicznym jej dziecka. Według nas nie zasługuje natomiast na aprobatę prezentowany tu pogląd SN co do tego, że wyrok uwzględniający powództwo o zaprzeczenie ojcostwa zawiera w swej sentencji uchylenie prawnego stosunku ojcostwa jedynie z mocą na przyszłość (szerzej na ten temat w tezie 30 do art. 62 KRO).

5. Dziecko nieznanymi rodziców. Według art. 62 ust. 1 PrASC akt urodzenia dziecka nieznanymi rodziców (np. dziecka pozostawionego w tzw. oknie życia) sporządza się na podstawie orzeczenia sądu opiekuńczego. Sąd opiekuńczy nadaje dziecku nazwisko i imię oraz określa, jakie imiona rodziców i nazwiska rodowe będą zamieszczone w akcie urodzenia (art. 62 ust. 2 PrASC). Ustalenie danych dziecka nieznanymi rodziców nie jest ustaleniem pochodzenia dziecka (i to także wtedy, gdy określone przez sąd dane rodziców są danymi rodziców biologicznych dziecka). Zauważa się, że art. 62 PrASC stwarza jedynie podstawę do nadania dziecku nieznanymi rodziców stanu cywilnego, zastępującego jego naturalny stan cywilny, którego nie można ustalić, oraz pozwala na jego rejestrację w rejestrze stanu cywilnego (por. A. Czajkowska, w: A. Czajkowska, E. Pachniewska, Prawo o aktach stanu cywilnego, s. 125). Na marginesie – art. 62 ust. 1 i 2 PrASC stosuje się odpowiednio do sporządzenia aktu urodzenia osoby pełnoletniej, której tożsamości nie można ustalić ze względu na jej ułomność fizyczną lub psychiczną albo nieznaną pochodzenie (art. 62 ust. 3 PrASC).

B. Linia orzecznicza

Krewni w rozumieniu art. 61⁷ KRO

Z brzmienia art. 61⁷ § 1 KRO wynika wprost, że by uznać osoby za spokrewnione konieczne jest posiadanie jednego wspólnego przodka, nie jest natomiast wymagane, by osoby spokrewnione pochodziły od tych samych rodziców. Wystarczy, by miały jednego wspólnego rodzica. Konsekwencją tego jest przyjęcie, że „rodzeństwo” obejmuje nie tylko rodzeństwo naturalne, ale również przyrodnie.

Wyr. WSA w Lublinie z 22.11.2012 r., II SA/Lu 757/12, Legalis

Art. 61⁸.

Powinowactwo

§ 1. Z małżeństwa wynika powinowactwo między małżonkiem a krewnymi drugiego małżonka. Trwa ono mimo ustania małżeństwa.

§ 2. Linię i stopień powinowactwa określa się według linii i stopnia pokrewieństwa.

Spis treści

A. Komentarz

1. Pojęcie powinowactwa
2. Powstanie powinowactwa
3. Wygaśnięcie powinowactwa

4. Linie i stopnie powinowactwa

5. Skutki powinowactwa
- B. Linia orzecznicza

A. Komentarz

Ważne
dla
praktyki

1. Pojęcie powinowactwa. W myśl art. 61⁸ § 1 zd. 1 KRO z małżeństwa wynika powinowactwo między małżonkiem a krewnymi drugiego małżonka. Przez powinowactwo rozumie się więc stosunek rodzinnoprawny istniejący między jednym z małżonków (ale nie jego krewnymi) a krewnymi drugiego małżonka. Stosunek powinowactwa ma miejsce np. między bratem żony a jej mężem czy między rodzicem żony a jej mężem. Taki stosunek nie istnieje jednak np. między bratową żony a mężem tej żony czy między bratem żony a siostrą męża.

Na równi z krewnymi traktuje się określone osoby przysposobione. Stosunek powinowactwa istnieje zatem np. między bratem żony a jej mężem niezależnie od tego, czy ten brat żony jest jej bratem naturalnym czy dzieckiem przysposobionym przez rodziców żony.

2. Powstanie powinowactwa. Chwilą powstania powinowactwa jest chwila zawarcia małżeństwa. W wypadku zawarcia małżeństwa w sposób określony w art. 1 § 1 KRO chwilą powstania stosunku powinowactwa jest chwila ogłoszenia przez kierownika urzędu stanu cywilnego, że wskutek zgodnych oświadczeń obu stron małżeństwo zostało zawarte (takie ogłoszenie, dokonane na podstawie art. 7 § 4 KRO, oznacza, że kierownik urzędu stanu cywilnego przyjął od małżonków oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński). W razie zawarcia małżeństwa w sposób określony w art. 1 § 2 KRO chwilą powstania stosunku powinowactwa jest chwila złożenia oświadczeń przewidzianych w art. 1 § 2 KRO, lecz dopiero po sporządzeniu przez kierownika urzędu stanu cywilnego aktu małżeństwa (w myśl art. 1 § 2 zd. 2 KRO, gdy zostaną

spełnione przesłanki określone w art. 1 § 2 zd. 1 KRO, małżeństwo uważa się za zawarte w chwili złożenia oświadczenia woli w obecności duchownego).

Powinowactwo nie powstaje w wypadku tzw. *matrimonium non existens* (małżeństwa nieistniejącego). Stosunek powinowactwa powstaje, choćby małżeństwo zostało zawarte wbrew istnieniu którejkolwiek z przeszkód małżeńskich [por. *J. Winiarz*, w: *K. Pietrzykowski* (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, s. 623].

3. Wygaśnięcie powinowactwa. Powinowactwo nie wygasa z ustaniem małżeństwa (np. przez śmierć jednego z małżonków czy prawomocne orzeczenie rozwodu) – art. 61⁸ § 1 zd. 2 KRO. Stosunek powinowactwa wygasa, jeżeli małżeństwo zostało unieważnione.

4. Linie i stopnie powinowactwa. Linie i stopień powinowactwa określa się według linii i stopnia pokrewieństwa (art. 61⁸ § 2 KRO). Już przed dokonaniem w tym względzie nowelizacji Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego ustawą nowelizacyjną z 2008 r. zauważono, że w powinowactwie występują linie i stopnie określone analogicznie jak w wypadku pokrewieństwa (np. teść i zięć są powinowatymi w linii prostej pierwszego stopnia, a siostra męża z jego żoną – w linii bocznej drugiego stopnia (*J. Winiarz, J. Gajda*, *Prawo rodzinne*, s. 17)).

5. Skutki powinowactwa. Zgodnie z treścią art. 14 § 1 KRO nie mogą zawrzeć ze sobą małżeństwa powinowaci w linii prostej (z ważnych powodów sąd może zezwolić na zawarcie małżeństwa między powinowatymi).

Według art. 90 § 1 KRO, jeżeli matka małoletniego dziecka zawarła małżeństwo z mężczyzną, który nie jest ojcem tego dziecka, małżonkowie mogą złożyć przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego zgodne oświadczenia, że dziecko będzie nosić takie samo nazwisko, jakie zgodnie z art. 88 KRO nosi albo nosiłoby ich wspólnie dziecko (do zmiany nazwiska dziecka, które ukończyło 13 lat, jest potrzebna jego zgoda). Nadanie dziecku nazwiska, o którym to nadaniu tu mowa, nie jest jednak dopuszczalne, jeżeli nosi ono nazwisko ojca albo nazwisko utworzone na podstawie zgodnych oświadczeń rodziców dziecka przez połączenie nazwiska matki z nazwiskiem ojca dziecka (art. 90 § 2 KRO). Artykuł 90 § 1 i 2 KRO stosuje się odpowiednio, gdy ojciec małoletniego dziecka zawarł małżeństwo z kobietą, która nie jest matką tego dziecka (art. 90 § 3 KRO).

W myśl art. 144 § 1 KRO dziecko może żądać świadczeń alimentacyjnych od męża swojej matki, niebędącego jego ojcem, jeżeli odpowiada to zasadom współżycia społecznego. Takie samo uprawnienie przysługuje dziecku w sto-

sunku do żony swego ojca, niebędącej jego matką. Z kolei według art. 144 § 2 KRO mąż matki dziecka, niebędący jego ojcem, może żądać od dziecka świadczeń alimentacyjnych, jeżeli przyczyniał się do wychowania i utrzymania dziecka, a jego żądanie odpowiada zasadom współżycia społecznego. Takie samo uprawnienie przysługuje żonie ojca dziecka, niebędącej matką dziecka.

B. Linia orzecznicza

Źródło i powstanie powinowactwa

Źródłem powinowactwa w znaczeniu prawnym jest stosunek rodzinny powstały w następstwie zawarcia małżeństwa. Chwilą powstania powinowactwa jest moment zawarcia małżeństwa. (...) Oznacza to wprawdzie przynależność do rodziny poprzez współmałżonka, ale brak jest powiązań z daną osobą więzami krwi. W konsekwencji błędny jest pogląd, że pasierba można także zaliczyć do krewnych.

Wyr. NSA z 4.4.2008 r., II GSK 474/07, Legalis

Dział IA. Rodzice i dzieci

Rozdział I. Pochodzenie dziecka

Oddział 1. Macierzyństwo

Art. 61⁹. Matką dziecka jest kobieta, która je urodziła.

Matka dziecka

Spis treści

A. Komentarz	3. Urodzenie się dziecka
1. Macierzyństwo biologiczne i genetyczne	4. Ustalenie i zaprzeczenie macierzyństwa
2. Matka prawna	B. Linia orzecznicza

A. Komentarz

1. Macierzyństwo biologiczne i genetyczne. Zapłodnienie jest połączeniem się dwóch komórek rozrodczych: komórki jajowej i plemnika, a ściślej – gamety żeńskiej i męskiej, w jedną komórkę o diploidalnej liczbie chromosomów – zygotę, dającą początek nowemu organizmowi [por. A. Karwowski (red.),

Encyklopedia popularna PWN, 1980]. Spowodowanie wnikięcia plemników męskich do komórki jajowej może nastąpić w dwojaki sposób – naturalny i sztuczny.

Do zapłodnienia w sposób sztuczny (zwanego sztucznym zapłodnieniem) może dojść nasieniem męża kobiety będącej dawcą komórki jajowej (inseminacja homologiczna) albo nasieniem innego mężczyzny (inseminacja heterologiczna). Zapłodnienie komórki jajowej danej kobiety może nastąpić w organizmie kobiety (*in vivo*) albo poza nim (*in vitro*). W razie zapłodnienia *in vitro* embrión zostaje implantowany do organizmu kobiety.

Niekiedy zdarza się zabieg polegający na „użyczeniu” łona przez inną kobietę niż ta, która po urodzeniu się dziecka chce być traktowana jako jego matka. Kobieta, w której organizmie rozwija się i dojrzewa wszczepiony płód, przyjęto nazywać „matką zastępczą”, a donoszenie implantowanego embriónu i urodzenie dziecka określa się jako „macierzyństwo zastępcze” (*J. Winiarz, J. Gajda, Prawo rodzinne, s. 192*). „Matka zastępcza” jest matką biologiczną, choć nie musi być ona matką genetyczną. Możliwość transferu zarodka do macicy innej kobiety, niż dawczyni komórki jajowej, powoduje nieznanie dawniej rozróżnienie macierzyństwa genetycznego i macierzyństwa biologicznego [por. *T. Smyczyński, w: T. Smyczyński (red.), System prawa prywatnego. Tom 12: Prawo rodzinne i opiekuńcze, s. 215 i 227*].

2. Matka prawna. Matką prawną dziecka jest kobieta, która je urodziła (art. 61⁹ KRO). Taką matką jest więc również „matka zastępcza”. Artykuł 2 ratyfikowanej przez Polskę Europejskiej konwencji o statusie prawnym dziecka pozamałżeńskiego, sporządzonej w Strasburgu 15.10.1975 r. (Dz.U. z 1999 r. Nr 79, poz. 888), stanowi, że pochodzenie dziecka pozamałżeńskiego od matki ustala się wyłącznie na podstawie faktu urodzenia. Kobieta, która urodziła dziecko, jest wpisana jako matka dziecka w jego akcie urodzenia (na podstawie art. 3 PrASC akty stanu cywilnego stanowią wyłączny dowód zdarzeń w nich stwierdzonych; ich niezgodność z prawdą może być udowodniona jedynie w postępowaniu sądowym).

Ważne dla praktyki

Udowodnienie faktu, że dane dziecko pochodzi od określonej kobiety, następuje na podstawie dokumentu urzędowego w postaci odpisu zupełnego aktu urodzenia dziecka. Odpis zupełny aktu stanu cywilnego stanowi dosłowne powtórzenie treści aktu stanu cywilnego oraz treści dołączonych wzmianek dodatkowych (art. 44 ust. 2 PrASC), natomiast odpis skrócony aktu stanu cy-

wilnego zawiera treść aktu stanu cywilnego uwzględniającą treść dołączonych wzmianek dodatkowych (art. 44 ust. 3 PrASC).

3. Urodzenie się dziecka. Chwilą urodzenia się dziecka nie jest moment rozpoczęcia porodu, lecz chwila urodzenia. Urodzenie, od którego rozpoczyna się zdolność prawna człowieka, następuje na skutek naturalnego lub sztucznego odłączenia dziecka od ciała matki; nie jest jednak konieczne przerwanie (przecięcie) pępowiny [por. *K. Piasecki*, w: *J. Pietrzykowski* (red.), Kodeks rodzinny i opiekuńczy z komentarzem, s. 375]. Bez znaczenia dla przyjęcia faktu pochodzenia dziecka od określonej kobiety jest to, czy dziecko urodziło się żywe. Artykuł 61⁹ KRO nie wprowadza w tym względzie żadnego ograniczenia.

Urodzeniem się dziecka nie jest poronienie, czyli samoistne lub wywołane sztucznie przerwanie ciąży i wydalenie płodu przed ukończonym 18. tygodniem ciąży [co do pojęcia „poronienie” por. *M. Szymczak* (red.), Słownik języka polskiego, t. II, s. 823].

4. Ustalenie i zaprzeczenie macierzyństwa. Jeżeli w akcie urodzenia jest wpisana jako matka kobieta, która dziecka nie urodziła, można żądać zaprzeczenia macierzyństwa (art. 61¹² § 1 KRO). Jeśli macierzyństwo kobiety wpisanej w akcie urodzenia dziecka jako jego matka zostało zaprzeczone, można żądać ustalenia macierzyństwa (art. 61¹⁰ § 1 KRO). Ustalenie i zaprzeczenie macierzyństwa nie jest dopuszczalne po śmierci dziecka (jednak w razie śmierci dziecka, które wytoczyło powództwo, ustalenia macierzyństwa mogą dochodzić jego zstępni) – art. 61¹⁵ KRO. Jeżeli wymaga tego dobro dziecka lub ochrona interesu społecznego, prokurator może w każdym czasie wytoczyć powództwo o ustalenie macierzyństwa. Wytoczenie przez prokuratora powództwa o zaprzeczenie macierzyństwa nie jest dopuszczalne po śmierci dziecka (art. 61¹⁶ KRO).

B. Linia orzecznicza

Dopuszczalność ustalenia macierzyństwa

Powództwo o ustalenie macierzyństwa – w stosunku do dziecka, które zostało zarejestrowane w urzędzie stanu cywilnego jako dziecko innej kobiety – jest dopuszczalne dopiero po uzyskaniu prawomocnego wyroku stwierdzającego, że nie jest ona matką dziecka.

Wyr. SN z 9.3.1967 r., II CR 561/66, OSNCP 1967, Nr 7–8, poz. 146

Art. 61¹⁰.

Ustalenie

§ 1. Jeżeli sporządzono akt urodzenia dziecka nieznanymi rodziców albo macierzyństwo kobiety wpisanej w akcie urodzenia dziecka jako jego matka zostało zaprzeczone, można żądać ustalenia macierzyństwa.

§ 2. Powództwo o ustalenie macierzyństwa wytacza dziecko przeciwko matce, a jeżeli matka nie żyje – przeciwko kuratorowi ustanowionemu przez sąd opiekuńczy.

§ 2.¹ *Powództwo o ustalenie macierzyństwa wytacza dziecko przeciwko matce, a jeżeli matka nie żyje – przeciwko kuratorowi ustanowionemu przez sąd opiekuńczy. W razie śmierci dziecka, które wytoczyło powództwo, ustalenia macierzyństwa mogą dochodzić jego zstępni.*

§ 3. Matka wytacza powództwo o ustalenie macierzyństwa przeciwko dziecku.

§ 3.² *Matka wytacza powództwo o ustalenie macierzyństwa przeciwko dziecku, a jeżeli dziecko nie żyje – przeciwko kuratorowi ustanowionemu przez sąd opiekuńczy.*

Spis treści

A. Komentarz

1. Wypadki ustalenia macierzyństwa
2. Dziecko nieznanymi rodziców
3. Zaprzeczone macierzyństwo
4. Legitymacja procesowa czynna
5. Powództwo małoletniego dziecka
6. Powództwo pełnoletniego ubezwłasnowolnionego

7. Powództwo przeciwko kuratorowi

8. Kwalifikacje kuratora
9. Powództwo matki
10. Ustanowienie kuratora
11. Powództwo prokuratora
12. Powództwo wzajemne
13. Umorzenie postępowania

B. Linia orzecznicza

A. Komentarz

1. Wypadki ustalenia macierzyństwa. W myśl art. 61¹⁰ § 1 KRO ustalenia macierzyństwa można żądać w dwóch wypadkach: 1) jeżeli sporządzono akt urodzenia dziecka nieznanymi rodziców albo 2) jeżeli macierzyństwo kobiety wpisanej w akcie urodzenia dziecka jako jego matka zostało zaprzeczone.

¹ Art. 61¹⁰ § 2 w brzmieniu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz ustawy – Kodeks postępowania cywilnego (druk sejmowy Nr 3295), która wchodzi w życie po upływie trzech miesięcy od dnia ogłoszenia.

² Art. 61¹⁰ § 3 w brzmieniu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz ustawy – Kodeks postępowania cywilnego (druk sejmowy Nr 3295), która wchodzi w życie po upływie trzech miesięcy od dnia ogłoszenia.

2. Dziecko nieznanymi rodziców. Dzieckiem nieznanymi rodziców jest takie dziecko, co do którego nie wiadomo, kto jest jego matką. Gdy jest nieznaną matką dziecka, to również z natury rzeczy jest nieznanym jego ojciec (por. np. A. Czajkowska, w: A. Czajkowska, E. Pachniewska, Prawo o aktach stanu cywilnego, s. 125).

Akt urodzenia dziecka nieznanymi rodziców (np. dziecka pozostawionego w tzw. oknie życia) sporządza się na podstawie orzeczenia sądu opiekuńczego (art. 62 ust. 1 PrASC). Sąd opiekuńczy ustala w miarę możliwości miejsce i datę urodzenia dziecka po zasięgnięciu opinii osoby, pod której opieką dziecko się znajduje, nadaje dziecku imię i nazwisko oraz określa, jakie imiona rodziców i ich nazwiska rodowe mają być wpisane do aktu urodzenia. Nazwisko nadane dziecku wpisuje się jako nazwisko jego rodziców (art. 62 ust. 2 PrASC). W razie nieustalenia miejsca urodzenia dziecka za miejsce urodzenia uważa się miejsce znalezienia dziecka (art. 62 ust. 3 PrASC). Do postępowania w sprawie o ustalenie treści aktu urodzenia dziecka nieznanymi rodziców stosuje się w szczególności art. 568 i n. KPC.

Przez wspomniane tu ustalenie danych osobowych dziecka nieznanymi rodziców powstaje surogat stanu cywilnego osoby, której rzeczywisty stan cywilny nie może być stwierdzony (por. A. Zieliński, Sądownictwo opiekuńcze w sprawach małoletnich, s. 232). Takie ustalenie danych dziecka nieznanymi rodziców nie jest – oczywiście – ustaleniem pochodzenia dziecka (i to także wtedy, gdy określone przez sąd dane rodziców są danymi rodziców biologicznych dziecka).

3. Zaprzeczone macierzyństwo. Jeżeli w akcie urodzenia jest wpisana jako matka kobieta, która dziecka nie urodziła, można żądać zaprzeczenia macierzyństwa (art. 61¹² § 1 KRO). Zaprzeczenie macierzyństwa następuje tylko na skutek powództwa o zaprzeczenie macierzyństwa. Macierzyństwo kobiety wpisanej w akcie urodzenia dziecka jako jego matka zostało zaprzeczone w rozumieniu art. 61¹⁰ § 1 KRO z chwilą uprawomocnienia się wyroku uwzględniającego powództwo o zaprzeczenie macierzyństwa.

Ważne
dla
praktyki

4. Legitymacja procesowa czynna. Legitymacja procesowa czynna do wytoczenia powództwa o ustalenie macierzyństwa przysługuje dziecku (art. 61¹⁰ § 2 KRO), matce (art. 61¹⁰ § 3 KRO) i prokuratorowi, jeżeli wymaga tego dobro dziecka lub ochrona interesu społecznego (art. 61¹⁶ KRO). Taka legitymacja nie przysługuje mężczyźnie, którego dotyczy domniemanie pochodzenia dziecka od męża matki. W myśl art. 456¹ § 1

KPC w sprawach o ustalenie macierzyństwa przewodniczący zawiadamia owego mężczyznę o toczącym się procesie, doręczając mu odpis pozwu. Zawiadomienie to ma mu umożliwić wzięcie udziału w sprawie w charakterze interwenienta ubocznego (art. 76 KPC). Wziąć udział w sprawie o ustalenie macierzyństwa w charakterze interwenienta ubocznego może także mężczyzna, który uznał ojcostwo albo którego ojcostwo zostało ustalone przez sąd (art. 76 KPC); do takiego mężczyzny nie znajduje jednak zastosowania art. 456¹ KPC. W uzasadnieniu rządowego projektu ustawy nowelizującej z 2008 r. stwierdzono, że sytuacja prawna domniemanego ojca jest zjawiskiem wtórnym (pochodnym) względem macierzyństwa określonej kobiety.

Matką w rozumieniu art. 61¹⁰ § 2 i 3 KRO jest kobieta, która urodziła dane dziecko (a zatem chodzi tu o matkę w znaczeniu użytym w art. 61⁹ KRO).

W sprawie o ustalenie macierzyństwa matka oraz ojciec dziecka mają zdolność procesową także wtedy, gdy są ograniczeni w zdolności do czynności prawnych, jeżeli ukończyli 16 lat (art. 453¹ KPC). Oczywiście, dotyczy to tego ojca dziecka, który bierze udział w sprawie w charakterze interwenienta ubocznego.

Według art. 1 pkt 1 ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, uchwalonej przez Sejm w dniu 16.5.2019 r., przyjętej przez Senat bez poprawek (druk sejmowy Nr 3295), art. 61¹⁰ § 2 KRO otrzyma brzmienie: „Powództwo o ustalenie macierzyństwa wytacza dziecko przeciwko matce, a jeżeli matka nie żyje – przeciwko kuratorowi ustanowionemu przez sąd opiekuńczy. W razie śmierci dziecka, które wytoczyło powództwo, ustalenia macierzyństwa mogą dochodzić jego zstępni”.

5. Powództwo małoletniego dziecka. Na podstawie art. 61¹⁰ § 2 KRO dziecko wytacza powództwo o ustalenie macierzyństwa przeciwko matce, a jeżeli matka nie żyje – przeciwko kuratorowi ustanowionemu przez sąd opiekuńczy. Według art. 1 pkt 1 ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, uchwalonej przez Sejm w dniu 16.5.2019 r., przyjętej przez Senat bez poprawek (druk sejmowy Nr 3295), w art. 61¹⁰ § 2 KRO dodaje się zdanie: „W razie śmierci dziecka, które wytoczyło powództwo, ustalenia macierzyństwa mogą dochodzić jego zstępni”. W przeciwieństwie do matki (art. 61¹¹ KRO), wytoczenie przez dziecko powództwa o ustalenie macierzyństwa nie jest ograniczone żadnym terminem (także prokurator, jeżeli wymaga tego dobro dziecka lub ochrona interesu spo-

łączonego, w każdym czasie może wytoczyć powództwo o ustalenie macierzyństwa; art. 61¹⁶ KRO).

Dziecko wytacza powództwo o ustalenie macierzyństwa przeciwko matce. Mężczyzna, którego dotyczy domniemanie z art. 62 KRO, a także mężczyzna, który uznał ojcostwo albo którego ojcostwo zostało ustalone przez sąd, może wziąć udział w sprawie o ustalenie macierzyństwa w charakterze interwenienta ubocznego. To powoduje, że ani matka, ani prawny ojciec dziecka nie mogą w takiej sprawie reprezentować małoletniego dziecka (art. 98 § 2 i 3 KRO). Takie dziecko reprezentuje kurator ustanowiony przez sąd opiekuńczy (art. 99 KRO).

Kurator ustanowiony na podstawie art. 99 KRO jest z mocy ustawy reprezentantem małoletniego, którego interesy mogą być w danej sprawie sprzeczne z interesami rodziców. W takiej sytuacji kurator działa jako przedstawiciel ustawowy małoletniego i tym samym wyłącza w stosunku do małoletniego wynikające z władzy rodzicielskiej rodziców uprawnienia określone w art. 98 § 1 KRO. Uprawnienie to i związane z nim obowiązki przechodzą na kuratora *ad actum* (uzasadnienie uchw. SN z 14.4.1980 r., III CZP 19/80, OSNCP 1980, Nr 11, poz. 205).

6. Powództwo pełnoletniego ubezwłasnowolnionego. W imieniu pełnoletniego dziecka ubezwłasnowolnionego całkowicie powództwo o ustalenie macierzyństwa może wytoczyć jego opiekun prawny (por. w szczególności art. 13 § 2 KC i art. 66 KPC). W imieniu pełnoletniego dziecka ubezwłasnowolnionego częściowo powództwo o ustalenie macierzyństwa może wytoczyć jego kurator (por. zwłaszcza art. 16 § 2 KC i art. 66 KPC), przy czym należy mieć na uwadze to, że – jak stanowi art. 181 § 1 KRO – kurator osoby ubezwłasnowolnionej częściowo jest powołany do jej reprezentowania tylko wtedy, gdy sąd opiekuńczy tak postanowił.

Opiekun powinien uzyskiwać zezwolenie sądu opiekuńczego we wszelkich ważniejszych sprawach, które dotyczą osoby lub majątku podopiecznego (art. 156 w zw. z art. 175 KRO). Opiekun dziecka powinien więc uzyskać zezwolenie sądu opiekuńczego na wytoczenie powództwa o ustalenie macierzyństwa.

Wtedy, gdy kurator został jedynie ogólnie umocowany do reprezentowania ubezwłasnowolnionego częściowo dziecka, wytoczenie przez niego stosownego powództwa o ustalenie macierzyństwa wymaga zezwolenia sądu opiekuńczego (art. 156 w zw. z art. 178 § 2 KRO). Samo postanowienie przez sąd opiekuńczy o ogólnym umocowaniu kuratora do reprezentowania osoby ubezwłasnowolnionej częściowo (art. 181 § 1 KRO) nie oznacza, że kurator nie powinien uzyskiwać zezwolenie sądu opiekuńczego we wszelkich ważniej-

szych sprawach, które dotyczą osoby lub majątku pozostającego pod kuratelą (a zatem nie oznacza, iż jest wówczas wyłączone stosowanie art. 156 w zw. z art. 178 § 2 KRO).

7. Powództwo przeciwko kuratorowi. Jeżeli matka nie żyje, dziecko wytacza powództwo o ustalenie macierzyństwa przeciwko kuratorowi ustanowionemu przez sąd opiekuńczy (art. 61¹⁰ § 2 KRO).

Wszczęcie postępowania w sprawie o ustanowienie kuratora, o którym mowa, może nastąpić z urzędu (art. 570 KPC). Brak jest przeszkód, aby wszczęcie postępowania nastąpiło tu na wniosek (art. 506 KPC). Wnioskodawcą może być każdy, czyich praw dotyczy wynik postępowania. Wnioskodawcą może tu być zwłaszcza dziecko zamierzające dochodzić albo dochodzące ustalenia macierzyństwa. Według art. 61¹⁰ § 2 KRO ustanowienie kuratora należy do sądu opiekuńczego, a zatem organizacyjnie do sądu rodzinnego, czyli wydziału rodzinnego i nieletnich sądu rejonowego.

Sąd Najwyższy w nadal odpowiednio aktualnym uzasadnieniu uchw. z 14.4.1980 r. (powołanej wyżej, w tezie 5) wyjaśnił jednak, że nie stanowi uchybienia procesowego, które by mogło wpłynąć na wynik sprawy, ustanowienie kuratora na mocy art. 99 KRO przez sąd rejonowy rozpoznający sprawę o dział spadku, w której wystąpiła sprzeczność interesów między małoletnim dzieckiem a jednym z rodziców. Sąd ten bowiem działa w granicach swej właściwości funkcjonalnej, skoro stosownie do zasady przewidzianej w art. 568 KPC jest on także sądem opiekuńczym. Podział wewnętrzny czynności sądów rejonowych według rodzaju spraw jest kwestią o charakterze jedynie techniczno-organizacyjnym – podkreślił SN. Pogląd ten dotyczy także ustanowienia kuratora na podstawie art. 99 KRO przez sąd rejonowy rozpoznający określoną sprawę w postępowaniu procesowym – a zatem również ustanowienia takiego kuratora przez sąd rozpoznający sprawę o ustalenie macierzyństwa.

Kurator, o którym mowa w art. 61¹⁰ § 2 KRO, nie jest reprezentantem niezajętej matki, lecz pozwanym w sprawie o ustalenie macierzyństwa.

Ważne
dla
praktyki

8. Kwalifikacje kuratora. W miarę możliwości funkcję kuratora sąd powinien powierzyć osobie, która ze względu na posiadane informacje będzie mogła być aktywnym uczestnikiem procesu. Kandydata takiego należy poszukiwać w kręgu najbliższych krewnych lub spadkobierców osoby, w miejsce której kurator ma występować. Osoba kuratora może ulec zmianie po jego ustanowieniu, jeżeli sąd dopiero w toku procesu powźmie wiadomość o bardziej odpo-